

=ol&view=theater (дата звернення 03.01.2024 р.).

5. Баланс сил (геополітика). Вікіпедія: Вільна Енциклопедія. 12 лютого 2024 року UTC 17:11 URL: <http://surl.li/rtgyj> (дата звернення 20.03.2024 р.).

6. Примуш М. В., Осмолівська А. О. Політико-правові аспекти міжнародних конфліктів крізь призму системності в міжнародних відносинах. *Політичне життя*. 2021. №3. С.109 - 114с.

7. Claude I. Power and International Relations. New York: Random House, 1962. P. 79.

8. Kaplan M. Towards Professionalism in International Theory: Macrosystem Analysis. New York: Free Press, 1979.

9. Wagner R. H. The Theory of Games and the Balance of Power. World Politics. 1986.

Іваницька Ольга Павлівна

Доктор історичних наук, професор

кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0000-0002-5512-1542

ІСПАНСЬКА МОДЕЛЬ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ: ВІРОГІДНИЙ СЦЕНАРІЙ ДЛЯ УКРАЇНИ

Віроломне вторгнення Росії на українську територію та розв'язання нею повномасштабної й довготривалої війни з Україною стало глобальною цивілізаційною катастрофою, яка вразила не тільки українців, але й увесь світ. Російсько-українська війна стала також серйозним економічним шоком невизначеної тривалості та масштабу. Загальні збитки, нанесені Україні агресією Росії, оцінюються нині, за різними даними, в 2,2 трлн. дол. [1].

Першочерговим завдання після перемоги над російським агресором стане відбудова зруйнованої економіки. Відбудова України – процес, який розпочався із початком повномасштабної війни і триває паралельно з новими руйнуваннями, яких завдає Росія під час бойових дій та внаслідок обстрілів усієї території нашої країни. Ще у травні 2022 року президент України В.Зеленський запропонував країнам-союзникам взяти шефство над постраждалими внаслідок війни регіонами України. На заклик президента відгукнулося тоді 30 країн. У січні 2023 року представники уряду України, Євросоюзу, країн G7 та міжнародних фінансових установ ініціювали

Координаційну платоформу донорів, яку назвали «фінансовим Рамштайном». За стратегію діяльності цієї платформи (декларація Лугаано) взято «системний підхід, нове планування та повну трансформацію населених пунктів». Одним з головних її принципів є – «build back better» («відбудувати краще, ніж було») [1; 2, с.3].

Новітня історія ілюструє низку випадків повоєнного відновлення економіки країни, а особливо коли спроби такого відновлення мали успіх. Найвідоміші кейси відбудови: Європи після Другої світової війни (план Маршалла), Кореї після Корейської війни 1950-1953 років, Хорватії після Війни за незалежність тощо.

Важливим фактором успішної повоєнної відбудови української економіки є, на наш погляд, вивчення та узагальнення досвіду відбудовчих процесів інших країн. Метою нашої розвідки є з'ясування специфіки та особливостей відбудови в Іспанії після 4-річної кровопролитної громадянської війни та запозичення певних кейсів для України.

Іспанці, зіткнувшись у жорстокому громадянському двобої, заплатили високу ціну: сотні тисяч убитих та поранених на фронтах і в тилу, численна еміграція та рееміграція, нестача продовольчих продуктів та їх суворе нормування, цілковита або часткова руйнація понад 0,5 млн будівель і приміщень, виведення з ладу майже половини рухомого складу залізниць, третини кораблів торговельного флоту, різке зниження поголів'я худоби. У 1939–1940 роках промислове виробництво склало 31, а сільськогосподарське – 21 відсоток довоєнного рівня, прибутки більшості населення на кінець громадянської війни впали до рівня 1900 року. Загальні матеріальні втрати склали 30 млрд песет. Руйнівні наслідки трирічної громадянської війни довелось заліковувати протягом майже 10 років [3, р. 61; 4, р. 81; 5, р. 34; 6, р. 356–357]. До цього – вкрай деморалізоване суспільство, втрата ідеалів, поширення песимістичних настроїв, відчаю, страху.

При цьому необхідно враховувати традиції й слабкість національного капіталу, неконкурентноздатність іспанської продукції на зовнішніх ринках, ізоляція Іспанії від міжнародної співпраці й торгівлі, від іноземних інвестицій та плану Маршала. Характер економічної політики франкізму на першому етапі 1939–1959 років визначала нова громадянська (партизанська) війна, підтримувана Москвою, яка тривала до середини 1950-х років, а також особливості попереднього капіталістичного розвитку Іспанії.

В цих умовах закономірним і логічним було те, що держава взяла на себе регулюючі і контрольні функції у розвитку народного господарства, в стимулюванні та підтримці національного фінансового, промислового і сільськогосподарського капіталу.

Таким чином, франкістською Іспанією було обрано у царині повоєнного

відновлення економіки політику автаркції та всебічної підтримки вітчизняного виробництва з боку держави, тобто стратегію економічного націоналізму. Вибір такого економічного курсу у перші повоєнні роки виглядає правомірним, він диктувався національними інтересами, у першу чергу, потребами відбудови зруйнованого громадянською війною господарства, а потім і необхідністю подолати економічне відставання від високорозвинутих західноєвропейських країн. Основні компоненти автарктичної економічної політики зводились до наступного: націоналізації, але у значно менших розмірах, ніж це робилося у Франції та Великобританії в перші повоєнні роки; обмеження іноземних інвестицій та імпорту (вимушений захід); індустріалізація та структурно-галузєва перебудова промислового виробництва, стимулювання приватного підприємництва, аграрна колонізація, контроль держави над цінами й зарплатами, нормування продуктів, регульований валютний курс тощо [7, р. 176; 8, р. 75, 125].

Пріоритетною у відбудові було визнано індустріалізацію за рахунок власних ресурсів та протекціонізму щодо вітчизняних підприємств. У 1939 році оприлюднено два закони: «Про захист і заохочення розвитку національної промисловості» та «Про регламентацію й опіку над національною промисловістю», за якими частка іноземного капіталу не могла перевищувати на вітчизняних підприємствах 25 відсотків. Іншими законодавчими актами 1939–1941 років держава встановила контроль над імпортом та експортом. Слід підкреслити, що автарктична політика виявилася найтвердішою саме у сфері зовнішньої торгівлі: довоєнний рівень експорту було досягнуто у 1950 році, а імпорт через нестачу валюти, дефіцит торговельного балансу склав тоді лише 64 відсотки від 1935 року. Паралельно діяв відповідний механізм валютних курсів, точніше, кілька обмінних курсів, зокрема, занижений курс песети для експорту та імпорту готової сировини. Загалом економічна політика була на першому етапі до певної міри імпровізованою і слабо координованою [9, р. 398].

Важливу роль у процесі індустріалізації мав зіграти Інститут Національної Індустрії (ІНІ), створений 1941 року як акціонерна компанія з початковим капіталом в 50 млн. песет і 206 млн песет у державних акціях, що були інвестовані у різні підприємства. Нічого специфічного у цьому Інституті не було. Це був аналог таких же установ, які функціонували в інших західноєвропейських країнах. ІНІ одразу ж приступив до складання планів розвитку провідних галузей промисловості – металургійної, енергетичної, гірничодобувної, суднобудівної, авіа- та автомобілебудівної, транспортної. Згодом кожна з цих галузей продемонструвала своє значне зростання. Формування державного сектору йшло трьома шляхами: відкриття нових підприємств на кошти держави, купівля деяких іноземних компаній та

перебирання контролю над тими підприємствами, котрі переживали фінансові труднощі. На відміну від повоєнних Франції та Великобританії, франкістський режим не вдавався до потужної націоналізації, за винятком телефонної системи і транспортних магістралей, у тому числі залізничних, які зазнали значних руйнувань. У 1958 році в державному секторі іспанської економіки працювало 300 тисяч осіб, або 9 відсотків від загальної кількості, зайнятих у промисловості і на транспорті. Хоча державний сектор був захищений вищими цінами, все ж залишався малорентабельним через нестачу коштів, що спричинило замороження зарплати, низьку продуктивність праці. На кошти ІНІ було засновано дві будівельні компанії «Іберія» та ЕНАСА, які розгорнули будівництво нових заводів і фабрик та реконструкцію старих. Ними зведено перший завод для виробництва алюмінію та нафтопереробний завод, судноверфі у Більбао, Кадісі й Валенсії, автомобіле- та автобусобудівні підприємства, теплоцентралі та серію гідроелектростанцій. Вже у 1946 році довоєнний рівень промислового виробництва було перевершено на два відсотки, видобуток вугілля у 1940 році у порівнянні з 1935 роком збільшився на 40 відсотків, а в 1945 – на 60. Особливо показовим було виробництво електроенергії, яке у 1948 році перевищило майже удвоє її виробництво за попереднє десятиріччя, хоча перебої з електропостачанням тривали. З 1948 року почали зростати обсяги капіталовкладень, і зростання індустрії стало більш прогнозованим. Тоді ж було зібрано повністю власними силами перший вітчизняний транспортний літак. Але ряд галузей, зокрема текстильна й хімічна, не досягли навіть довоєнного рівня. Це стосується і валового національного прибутку. За перше повоєнне десятиріччя споруджено кілька гребель, 30 водосховищ, 40 великих теплоелектростанцій, заводи для виробництва алюмінію, нітратів та переробки нафти, судноверфі, відновлено й створено хімічну, фармацевтичну, машинобудівну промисловості [3 р. 128–129; 9, р. 397–399; 7, р. 178–179].

Поряд з індустріалізацією та відбудовою промисловості до найневідкладніших завдань режиму належав аграрний сектор, який одержав від минулого важку спадщину, зокрема, малоземелля. Провідним він залишався в народному господарстві Іспанії і в ХХ столітті. У сільськогосподарській сфері було зайнято близько 50 відсотків працездатного населення. Головна мета аграрної політики режиму полягала в тому, щоб досягти самозабезпечення країни продуктами харчування та сировиною. У 1939 році лише 77 відсотків земельних площ були під посівами зернових. У цьому ж році запроваджено карткову систему на продукти харчування, діяла вона аж до 1952 року. Нагадаємо, що така ж доля після Другої світової війни спіткала Францію, Великобританію та інші західноєвропейські держави, не говорячи вже про СРСР та залежні від нього країни Східної Європи [10, р. 26; 4, р.169–170].

Режим усвідомлював необхідність змін в аграрній сфері, але не соціальних, а лише техніко-економічних. Усі експерименти перерозподілу та колективізації землі, здійснені у республіканській зоні, були ліквідовані. Національну службу соціально-економічних реформ у сільському господарстві, створену у 1938 році, восени 1939 року було замінено на Національний інститут колонізації. Проте ця установа, як і інші, відчувала гостру нестачу коштів і не змогла розгорнути на повну силу програму освоєння нових земель. Тому відповідний закон від грудня 1939 року стимулював приватні інвестиції у сільське господарство. За законом від 28 серпня 1942 року запроваджувалася так звана «захищена оренда». Суть її полягала в тому, що по закінченні оренди домовленість автоматично пролонговувалася державою, окрім тих випадків, коли власник землі зобов'язувався обробляти її самостійно. Держава регулювала також розмір орендної плати, внаслідок чого орендар платив тепер власникові землі приблизно вдвоє менше. «Захищена оренда» стосувалася, як правило, дрібних і середніх селянських господарств, розмір земельних ділянок яких не перевищував 20 гектарів. Їх налічувалося 15,3 відсотка від усіх селянських господарств країни. Та суттєвих зрушень не сталося. У 1941 році збір зернових становив 2,4 млн тонн, а потрібно було 4 млн тонн. Погода впродовж 1940-х років була несприятливою. У 1944 – 1945 роках в Іспанії зібрано найнижчий урожай за все XX століття. У наступному році урожай зернових становив лише 53 відсотки довоєнного збору, у 1948 році – 64 відсотки. Негативні наслідки сільського господарювання були спричинені не тільки несприятливою погодою, а й недостатніми капіталовкладеннями в аграрну сферу, застарілою технікою, хоча державне регулювання до певної міри тимчасово рятувало ситуацію. Зрушення у сільському господарстві стали відчутними лише наприкінці 1940-х років, передовсім завдяки збільшенню капіталовкладень, які зросли з 4 відсотків у 1940-х роках до 9,3 у 1952 році. Однак і у 1950 році сільськогосподарське виробництво не досягло довоєнного 1936 року. З часу завершення громадянської війни і до 1951 року не було жодного врожайного року. Великої шкоди завдавали засухи. Вже з 1944 року на повну силу діяв «чорний ринок», оскільки фермери відмовлялись здавати зерно державі за фіксованими цінами, третина продуктів потрапляла на «чорний ринок». Зауважимо, що в цьому відношенні Іспанія не була винятком, це явище характеризувало майже всі повоєнні країни. Закон від 30 вересня 1940 року передбачав штрафи та тюремне ув'язнення скупщиків і продавців «чорного ринку». Лише протягом першого року дії закону було засуджено 5000 осіб, а сума штрафів склала 100 млн песет. Але ці заходи не тільки не ліквідували спекуляцію продуктами, а, навпаки, спричинили появу корупції та хабарництва. Режим вдався до масової закупівлі зерна в Аргентині, невеликі валютні запаси йшли переважно на імпорт продуктів харчування. У 1952 році

було розроблено план Бадахос, який передбачав іригацію 100 тисяч гектарів землі, спорудження водосховищ та гідроелектростанцій, стимулювання вирощування технічних культур та їхньої переробки. На думку уряду, дрібне підприємництво буде найкращою запорукою і захистом від руйнівних революцій. У зв'язку з цим у першій половині 1950-х років були прийняті ряд законів, що стосувалися землекористування. Так, закон про концентрацію парцел забезпечував умови для перерозподілу землі у селах, які потерпали від черезсмужжя; закон про сільськогосподарські володіння від 1953 року передбачав адміністративні заходи аж до конфіскації землі тих власників, які вдавалися до екстенсивних методів господарювання; закон від 1955 року гарантував преференції в кредитах та позиках на купівлю техніки тощо [9, р. 400–401; 8, р. 128–129].

Загалом, завдяки автарктичній політиці та державному регулюванню середньорічні темпи росту валового національного продукту склали 4,5 відсотка. Це позитивно позначилися перш за все на розвитку електроенергетичної, металургійної, хімічної та цементної галузей промисловості, на видобутку корисних копалин. У Севільї, Валенсії, Сарагосі, Кадісі та інших центрах сільськогосподарських регіонів запрацювали нові фабрики й заводи. Споруджено значну кількість гідроелектростанцій. В електротехнічній галузі було налагоджено виробництво – генераторів, електромоторів, трансформаторів, електрокабелю, телеграфного і телефонного обладнання, радіоприймачів, телевізорів. Досі всю цю продукцію Іспанія імпортувала. В кінці 40-х на початку 50-х років відбулося фактичне народження автотранспортної промисловості. З 1959 року режим почав поступово нагромаджувати валютний запас. Іспанія перетворилася наприкінці 1950-х років в індустріально-аграрну державу [5, р. 75–77; 11, р. 21-24]. Тоді ж франкістська Іспанія здійснить перехід до нової економічної стратегії, а саме, до відкритої ринкової економіки.

Список використаних джерел

1. Високолян О. Відбудова України: як виглядатимуть відновлені українські міста після війни. Радіо Свобода. 2024. 25 лютого [/https://www.radiosvoboda.org/a/vidbudova-ukrayiny-proyekty...](https://www.radiosvoboda.org/a/vidbudova-ukrayiny-proyekty...) (дата звернення 03.01.2024 р.).
2. Охріменко О.О., Попов Р.О. Повоєнна відбудова України: потенціал та стратегія перетворень. Економіка та суспільство. 2022. №45 [//https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-7](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-7). (дата звернення 03.01.2024 р.).
3. Fusi Juan Pablo. Franco. Spanien unter der Diktatur. 1936–1975. Madrid: Ediciones RIAZP, 2001. 238 p.
4. Gallo Max. Spain under Franco. New York: E.P. Dutton & Company, ins.,

1974. 391 p.

5. Ruiz David. La Dictadura franquista. 1936-1975. Oviedo: Dopesa, 1978. 164 p.

6. Tamames R. La Republica. La era de Franco. Madrid: Alianza Editorial, 1976. – 467 p.

7. Bennassar Bartolome. Franco. Madrid: EDAF, 1996. 367 p.

8. Fusi Juan Pablo. Franco. Spanien unter der Diktatur. 1936–1975. Madrid: Ediciones RIAZP, 2001. 238 p.

9. Payne Stanley G. El Regimen de Franco. 1936-1975. Madrid: Alianza Editorial, 1987. 682 p.

10. Vilar S., Cierva R. de la. Pro y contra Franco. Barcelona: Planeta, 1985. 279 p.

11. La Transicion democratica española. Madrid: Alianza Editorial. 1989. 957 p.

Колесник Юлія

Здобувач першого рівня вищої освіти,
спеціальність «Політологія».

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0009-0000-2206-3633

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА РІВЕНЬ ДОВІРИ ГРОМАДЯН ДО ВЛАДНИХ ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНІ

В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, все гостріше постає проблема кризи довіри до суспільно-політичних інститутів. Ця проблема, набуваючи значних масштабів, стає серйозною загрозою для стабільності політичної системи, розвитку демократії та добробуту людей. Недовіра до влади може призвести до втрати її легітимності, хаосу та невпевненості людей у майбутньому. Це підкреслює важливість вивчення та аналізу причин і наслідків низького рівня довіри до соціально-політичних інститутів українського суспільства.

Криза довіри до українських суспільно-політичних інститутів є надзвичайно актуальною та гострою проблемою, що має серйозні наслідки для України та суспільства в цілому. Для підтвердження цієї тези слід звернутись до соціологічних даних представлених Центром Разумкова, Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) [2].